

SAJTÓTUDOMÁNYI FELADATAINK

Történelmi emlékezetünkben még jócskán kitapintható az ismeretterjesztés énekmondó és szónokló korszaka, hiszen első újságunk, az Erdélyi Magyar Hír-Vivő, még csak 1790-ben jelent meg Nagyszebenben, s máris itt az új hangtani érzékelhetőség és képbeli látványosság — a rádió és televízió — számunkra is új művelődési szakaszt nyitó közléstechnikája. Mégsem beszélhetnénk napisajtónk és folyóirataink szerepének és jelentőségének meghaladásáról. A szocialista átalakulás széles paraszt-tömegeket emelt fel félanalfabéta-sorból a polgáriasult rétegek műveltségi színvonalára, s a munkásosztály történelmi feltörekvése során a marxi—lenini tudományosságot tette meg híradásunk és hírvevésünk eszmei tengelyévé, márpedig tervszerűen válogatott és feldolgozott — a közjó szolgálatában álló — informálás még távolról sem elégedhet meg a hang és fény kiváltotta benyomásokkal. Ésszerűsége, gondolati feldolgozásra, erkölcsi meggyőzésre, szakmai felvilágosításra még sokáig az olvasmány hivatott a maga feldúsult irodalmi értékeivel. Ötvenéves pártunk nemzetiségi politikájának egyik legszebb eredménye a magyar sajtó hazai kiterelvényesedése és egységes szocialista magatartása. Rádióink és tévéink ma még nem lehet több, mint a betűkkel való tömegközlés kiegészítője, hasznos velejárója, s bizonyára helyesen járunk el, amikor sajátos művészi képességeinek számonkérése mellett megfigyeljük és lemérjük viszonyát a teljes skálán értelmezett irodalomhoz.

Bármennyire adós is még sajtótudományunk (akár mint irodalomtudományunk egy része, akár mint önálló tudástartomány) a hazai magyar újságírás és közírás történetének rendszeres feldolgozásával, annyi köztudomású, hogy a XIX. század reformtörekvései az országos és megyei gyűléstermek zárt világából a sajtó segítségével csaptak át szélesebb tömegek mozgásterületére s találkoztak a valóban demokratikus kezdeményezésekkel. Ha csak Kolozsvár sajtótörténetét vizsgáljuk, az itt egymással szembekezdő lapok konfliktusanyaga — a konzervatívok és radikálisok bajvívása — nemcsak gazdag hírközlésre ösztönzött, megnyitva e tájnak a nagyvilágot, hanem eredeti pályákra is serkentette a közművelődés és közgondolkodás majd minden ágát. E kor nagyságai éppen a publicisták: Wesselényi Miklós, Kemény Zsigmond, Szentiváni Mihály, Szász Károly, Bölöni Parkas Sándor, Brassai Sámuel, Jósika Miklós, Méhes Sámuel, Kőváry László klasszikus névsora elválaszthatatlan az újságírás jól betöltött egykorú szerepétől, mellyel az itt éppen a hazai és az európai, a konkrét és az általános, az eredeti és a közvetítő alkotás összhangjának megteremtésére törekedett. S ez a még eléggé ki nem merített szellemi örökség forrott fel újra s vált még hatékonyabbá a dualista korszak ipari forradalmának gyors menetében, amikor a szabadgondolkodó Sági László vagy Petelei István és a negyvennyolcas Bartha Miklós ugyancsak ellentett politikai közírásának eredővonalán magasrangú zsurnalizmus bontakozik ki és ébreszt modern közművelődést. A XX. század elejének itt már osztálynézetekre differenciált sajtója, munkásirodalma van, felragyognak a román—magyar megértés, a közös emberi gond írói jelzései, Ady

Endre, Emil Isac és Kun Béla publicisztikája igéri a lehetséges történelmi találkozásokat, s ha ma az 1919 óta eltelt fél század romániai magyar sajtójáról beszélünk, érdemes tanulmányként idehajlunk a csirákig.

Nyilvánvalóan nem a semmiből jöttünk. Sajtónk végigjárta a technikai fejlődést az egyhasábos formától a héthasábosig, a mellékletek gazdag változatait, adott képanyagot, reklámkísérleteket, mindenkor tartalmi sokoldalúságot nyújtva, ami azonban a két világháború közt itt kialakult, új sajátossággal járult hozzá sajtónk jelentőségéhez. A román néppel való tudatos együttélés nemzetiségi önismerete nyílik ki a Kós Károly idézte „transzilvanizmus“ mítoszba nyúló testvéri vágyálmától a Gaál Gábor kimondta „romániaiság“ realizmusáig, s ebben az eszmei formálódásban megint csak termékeny dialógus-anyag halmazódik közértékké. Szembefordulva a jobboldallal, szabadelvű polgári és népfronti munkássajtónk bizonyos helyi — a közös nemzetiségi érdekből fakadó — konvergenciái vezetnek a román néppel sorsközösséget vállaló Vásárhelyi Találkozó 1937-es csillagképéig, melyben közösen villanhat fel Tamási Aron és Kacsó Sándor népi humánuma Bányai László és Nagy István antifasiszta felelősségével. Az egykorú napilapok és folyóiratok dinamikus anyagának ismerete nélkül együtt veszne a feledés ködébe mindez a kiháló kortanúkkal, hiszen maga a szépirodalom (sőt a politikai irodalom) legfeljebb egy-egy részlet feldolgozásáig jutott. Szentimrei Jenő vagy Szemlér Ferenc egy-egy cikkgyűjteménye és memoárrészlete különb iránytű az eligazodáshoz, mint legjobb művészi alkotásaik. S mindez ma, szocialista korunk nagy szintézisében, az új alapokon indult társadalmi fejlődés mindnyájunkat átsugárzó elméleti-gyakorlati egységében tárul eléink teljes dialektikájának törvényszerűségével.

A szocialista sajtó össznépi jelentőségét az adja meg, hogy nemcsak az osztályharc és antifasiszta küzdelem pártos hagyományait folytatja, híven az eredendő forradalmi magatartáshoz minden visszahúzó tendenciával, elmaradással, torzítással szemben, hanem rendre átveszi, továbbfejleszti, az általánosba illeszti letűnt történelmi korok használható örökségét is, mindazt, ami tájunkon bármikor valamely vonatkozásban emberi haladást szolgált vagy legalább ma az ember javára fordítható. Ebben az értelemben jelenti Románia Szocialista Köztársaság mai magyar sajtója is a régi hazai munkásmozgalmi és párt sajtó folytatását s egyben mindannak kritikai átvételét, ami például a két világháború közt demokráciát, humánusot kereső polgári, kispolgári, egyházi sajtórengetegből máig értékesíthető. A Román Kommunista Párt nemzeti politikájának egyik jelentős eredményeképpen sokoldalúan kibontakozott hazai magyar sajtóhálózat értékmérője így nemcsak a legalitással küszködő vagy illegális munkás- és párt sajtóból való eredés, hanem mindaz, amit az egész régi magyar nemzetiségi sajtóból magának kisajátít és javunkra fordít. Folyóiratunk maga is megpróbálta az utóbbi esztendőkből nem egy hagyományos polgári-értelmiségi sajtótermék (így az Erdélyi Helikon, az Erdélyi Múzeum, a Magyar Kisebbség) marxi—lenini elemzését és haladó mozzanatainak újraértékelését, anélkül, hogy szocialista tudományos fővonalát, több évtizedes világnézeti hűségét csorbította volna. Ezzel csak az irodalomtudomány és a könyvkiadás jó szokását — a helikonista irodalom értékeinek bírálati átvételét és újramegjelentetését — egészítettük ki a publicisztika mezsgyéjén, amiképpen azonban a szépirodalomban sem elégíthet ki a hagyományápolás, bármennyire divatosná vált maga a történelmi tárgykör is, úgy sajtónk rangjának sem a visszatekintés, hanem a mai kor szintjén való jelentkezés és az előrelátás az elsődleges biztosítéka.

Több mint 30 — beszámítva a többnyelvű lapokat, több mint 40 — hazai sajtótermék szól a magyar olvasóhoz. Egy esedékes szociológiai kutatás kielemezheti a magyar nemzetiségi újságok és folyóiratok különféle összefüggéseit és viszonyait,

profiljuk megoszlását és újabb szükségleteit, színvonalukat és hatékonyságukat, az általuk közvetített információs anyag és az eredeti alkotások arányait, felmérheti közéletteremtő és közvéleményformáló jelentőségüket, s megkísérélheti azt is, hogy anyaguk alapján szociográfiai felvételt készítsen magáról a romániai magyar nemzetiségről, annak értékeiről intézményeiről és az országba való integrációjának fokáról és módjáról, szakmai fejlettségéről, stílusbeli felkészültségéről. Mi szerény eszközeinkkel mindebből pillanatnyilag csupán négy próbát adunk, tekintve a Hargita napilap, a Tanügyi Újság és Jóbarát hetilapok s a Művelődés havi folyóirat problémáiba. Sorra kerülnek más ismertetéseink is a szakszerű hozzászólás és a bíráló elemzés hullámhosszán. Egyelőre tapogatózunk, el tudjuk azonban képzelni, hogy a közfigyelem egyre inkább sajtónk tudományos számbavétele felé fordul, s akár akadémiai, akár tanszék-vonalon, de irodalomtudományban és szociológiában mindenképpen megszületik az esedékes összértékelés.

A jeles Dimitrie Gusti már 1909-ben Berlinben megjelent sajtójogi munkájában kifejtette, hogy „közönség, illetve tömeg alakítására törekvő tényezők mindig a népgyűlések, színelőadások, egyesületek, megbeszélések, személyi levelezések; de a közönség közvéleményének alakítója — a könyv s minden más előtt és elsődlegesen a sajtó, a lapok“. Nos, a hazai magyar nemzetiség szocialista közfelfogásának formálója tényleg elsősorban a sajtó. Valamikor magát a nyelvet jelölték meg nemzetalakító tényezőnek, ma azonban, amikor sajátos viszonyaink közt együttélő nemzetiség-voltunk meghatározásánál anyanyelvünk sine qua non ugyan, de logikailag nem elégséges feltétel, bizonyára közelebb kerülünk a valósághoz, ha sajtónk elterjedtségét, színvonalát, közéleti szerepét és jelentőségét is beszámítjuk nemzetiségi létünk és tudatunk képletébe.

Sajtótudományunk felkarolását különösképpen időszerűvé teszi, szinte vonzza a romániai magyar sajtó mai előtöreése. Néhány év alatt — pontosabban: a IX. pártkongresszus óta — levetettük az átmenet sablonjait, s ha a megújulás még nem is egyenletes, a kedvező jelenségekből máris levonhatunk néhány okos következtetést. Az Ifjúmunkás új nemzedéki hulláma — karöltve a Forrás-nemzedék irodalmi fellépésével — napszíre hozta a szocialista népszolgálat új, magasabb gondolati és mozgalmi formáit; felfrissültek irodalmi lapjaink; s a maga élő emberközelségével, konkrét helyi és népi tájékozódásával, új mezőgazdasági mondandójával felemelkedő szakaszába lépett a Fálvak Dolgozó Népe. A legjellegzetesebb minőségi ugrás a Művelődés szerkesztésében állott be: súlypontos számai felélesztették a népi kultúrát, felvirágoztatták népi színjátszásunkat és dalkultúránkat, elmélyítették a honismeretet s mindezzel értelmiségünk helytállását sugalmazzák vidéken (városos kultúránk, munkásfolklorunk bevonása még hátra van). De nemcsak sajtónk régi hagyományai kaptak új megfogalmazást. Megindult az új hagyományteremtés is: korszerű felkészülődésünk és bekapcsolódásunk a tudományos-műszaki forradalom követelte feladatok teljesítésébe. Sokoldalú testvéralapunkra, a bukaresti A Hétre gondolunk. A társadalomtudományokra és természetudományokra, sőt technikára is kiterjedő, közéletünk egészével foglalkozó publicisztika itt a Korunk hagyományos útját követi, gyorsabb idő-ütemben és népszerűbb formában, közvetlen társalgás és vita modorában. Hogy központi napilapunk, az Előre mára valóban fővárosivá vált és közvéleményünk elsőfokú alakítója, közismert. Vannak kítűnő vidéki lapjaink is, így a Hargita és a sepsiszentgyörgyi Megyei Tükör (a maga külön költői potenciáljával), s beszélünk a Brassói Lapok megnőtt szerepéről is, túlterjed ez a megyei határokon. Ezekben a lapokban is, másutt is (gondoljunk a szatmári Forrás és a Nagyváradon feltűnt Bihari Napló — két érde-

kes „lapmelléklet“ — sikerére) újat, frisset érzékelünk. Nem maradt le kolozsvári, aradi, temesvári, marosvásárhelyi napilapunk sem.

Pontosan az új és a friss az, ami mindenütt életet és kell, mint a falat kenyér. Lényege: az eredetiség. Mert baj volna, ha bárhol is elszakadnánk az információk körforgásától. Ismerkednünk kell a világgal. De semmit sem ér a felgyült ismeret, ha a helyi erő, a saját életöztön, az itt és most felelőssége kihagy. Nem restelljük a legelső erdélyi magyar folyóiratból idézni Döbrentei Gábor 1814-es jelszavát: „Egyedül az eredeti jó munka a Nemzetnek tulajdon birtoka, az ad a nyelvnek tekintetet.“ Ez áll mai nemzetiségünkre is: létünk rajta, hogy az egész világtól tanulva magunkat tudjuk-e fejleszteni, avagy — aláfeküdve egy minden csatornán át ránk-zúduló információs áradatnak — egy el nem kötelező magazinkultúra sekélyes provincializmusába süllyedünk, saját értékeink kidolgozása és felmutatása nélkül.

Sajtótudományt sürget közönségünk is: inkább ösztönösen, mint tudatosan indul az előfizetés, a lapvásárlás útjára, még csak tapogatózva érdeklődik, lassan melegszik fel. Akkor válik hűséges olvasóvá, ha a maga érdeklődése és élete számára egyaránt „kap valamit“. A sajtó szociológiája nem választható el az olvasók nyilvántartásától: minden lap szerepét és jelentőségét a maga táborán kell és lehet felmérni. Ezért van sikere (s ez is ellenőrző kérdés egy-egy lap képletének feldolgozásánál) az olyan anyagnak, mely szerkesztőség és közönség kapcsolatára utal, levél és üzenet, találkozók hiranynya, véleménycsere, riport és interjú, az olvasó válasza a lapra. Ez különben a pártosság igazi mértéke is: nem légmentesen szerkeszteni, steril módon „közhírré tenni“, hanem mindig a népeletből meríteni s a népelethez szólni felelős kölcsönösségben, a kommunista közügyiség tudományos bölcsességével. Pártunk főtítkára, Nicolae Ceaușescu elvtárs ezt a követelményt a Lupta de clasă első száma megjelenésének 50. évfordulóján így fogalmazta meg a szerkesztők, közírók, újságírók felé: „...mindig közvetlenül tanulmányozzák és minél jobban megértsek mindazt, ami új társadalmunk életében, hogy tükrözhessek ezeket az átalakulásokat.“

Sajtónkat méltatva, éppen a helyesen hangoztatott eredetiséghez, a nemzeti-ségi jelleghez tartozik, attól el nem választható lapjaink állandó jószolgálat: a román sajtóval közös országos ügyek mindennapi felvetése és megválaszolása. Sokszor megmondottuk, hogy az együttélés, az élő román—magyar kapcsolatok ápolása, egyaránt fakad hagyományainkból, valóságunkból és jövő-vállalásunkból. A jelen számunkban elemezett négy hazai magyar lap lényegéhez tartozik ez a reális „romániaiság“: a közös jelenlét állandó tudatosítása, a szocialista hazafiság. Mérlegre téve: a Tanügyi Újság közoktatásunk, a Jóbarát köznevelésünk oszthatatlan egységébe illeszti a romániai magyar iskola és ifjúság ügyét; a Művelődés eredeti anyagához simuló műfordítások a legkisebb faluba is elviszik együttélésünkől fakadó érdeklődésünket a román irodalom és művészet iránt; a székelyek Hargitája is százados emlékekből s mai szükségletekből táplálkozva tölti be az országos integráció szocialista követelményeit. Nemzetiségi sajtóhálózatunk nem szigetel el, hanem egyenrangúan egyesít a haza egész lakosságával.

Pártunk nagy ünnepére készülve örömrünk és gondunk a román sajtóval együtt kibontakozott hazai magyar sajtó. Munkásai vagyunk, s felelős posztunkon hazafiság és nemzetiség alkotó harmóniáját a legmélyebb népi begyökerezettség és a legmagasabb korszerűség kibontott ivén kívánjuk mindenkor elősegíteni.

BALOGH EDGÁR